

tulevan 'ryhmävalintaa' ja vastaavaa viisautta vain sen vuoksi, että ne sopivat paremmin yhteen humanistisen tradition ja yliopistomarxismin jälkeensä jättämän perinnön kanssa."

Tuo on aika kovasti sanottu esimerkiksi Edward O. Wilsonin siirtymisestä monitasovalinnan kannalle. Sosiologeille teoria voidaan myydä ryhmävalinnan nimellä, mutta se ei muu-

ta tosiasiaa, että teorian mukaan on empiirinen kysymys, millä tasolla luonnonvalinta kulloinkin toimii. Näytöt populaatioteorian valinnasta ovat ymmärtääkseni edelleenkin vähäisiä.

Tulevaisuus ennen meitä

RAIJA JULKUNEN

Anglosaksinen feminismi on katsonut, että kun naisia ei voidu pitää palkkatyön ulkopuolella, miehet loivat suojakseen kaksi rakennetta, ammatillisen segregaaation ja perhepalkan, siis sukupuolen mukaisen palkkauksen. Anu Suoranta ei ota tätä teesiä lähtökohdakseen. Silti hän osoittaa, miten töiden, työsuhteiden, työaikojen ja palkkojen sukupuolierottelu rakentui ja rakennettiin suomalaisessa teollisuudessa maailmansotien välisenä aikana. Empiirisenä kohteena on tekstiiliteollisuus ja tapauksena Littoisten verkatehtaankehräämö ja kutomo. Merja Kinnunen sanoo Sosiologiaan (4/2009) kirjoittamassaan arvioissa, että "tutkimuksen empiirisenä kohteena olevat tekstiilialan naisten työsuhteiden ehdot ja työn teettämisen tavat ovat suorastaan järkyttävää ja raastavaa luettavaa alistavan hallinnan ja kontrollin muodoista".

En kiistä Suorannan empiirisen aineiston puhuttelevuutta ja todistusvoimaisuutta. Silti omat silmäni avautuivat parikymmentä vuotta sitten lukkiessani Sylvia Walbyn *Patriarchy at Work* (1986). Siinä osoitettiin tehtailijoiden, tehdastarkastajien, äitiyssuojelijoiden, ammattiyhdistysten ja yksittäisten miesten naisia ulossulkeva ja

naisten työtä mitätöivä toiminta. 1800-luvun englantilaiset työläismiehet saattoivat vaikka tuikata pajan palamaan, jos eivät muuten saaneet naisia pois miestöistä niiden palkkoja ja arvostusta uhkaamasta. Suorannan kohteena ei niinkään ole ayna työläismiesten toiminta, vaan lähinnä työnantajien strategiat ja taktiikat. Mutta ay-liikkeen ei saa synninpäästöä. Suoranta vähintään koettelee ajatusta, että naisvaltaisen ja epätyypillistä työtä teettävän matalapalkkasektorin synty ja ylläpito edustivat työmarkkinatoimijoiden, niin työnantajapuolen kuin ay-eliitin, ajattelumallia. Suorannan mukaan tämä sukupuolijärjestyksen rakentaminen oli osa hierarkkisen palkkatyöyhteiskunnan tietoista luomista. Se on vähemmän kunniakas särö sopimusyhteiskunnan historiasa, sillä sukupuolijärjestystä tuotettiin myös työehtosopimuksilla ja niiden vaadinnalla.

Sukupuoli on Suorannan tutkimuksen läpikulkeva kysymys, mutta feministisen teorian sijaan Suorantaa on aivan ilmeisesti inspiroinut Juha Siltalan näkemys työn huonontumisesta hyvinvointivaltion kultakauden jälkeen. Suorantakin ajattelee työn huonontuneen viime vuosikymmeninä ja katsoo 1990-lu-

Anu Suoranta
Halvennettu työ. Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinäkäytännöissä
Vastapaino 2009

vun laman jälkeisen työllisyyden kasvun merkinneen heikkolautuisen, epävarman ja huonosti palkatun työn teettämisen yleistymistä. Samalla hän painottaa, että tällaista työtä on ollut ennenkin. Väitöskirjan kohteena on sellainen menneisyys, joka Suorannan mielestä on taas "pelottavasti läsnä". Turvaton työn katoaminen mahdollistaa epävarmuuden tunnistamisen myös aikaisemmasta työelämästä ja samalla sen myytin oikaisun, että palkkatyö ja teollinen työ ovat aina olleet hyvää, säännöllistä, kokoaikaista ja toimeentuloon riittävää työtä. Tehtaiden naisille se oli usein katkonaista ja huonosti palkattua tai "säännöllisen epäsäännöllistä vajaata katkotyötä". Niinpä tutkimus käyttää analogioita 1920–30-luvun ja 2000-luvun välillä ja tekee hyvinvointivaltion ja sopimusyhteiskunnan kultakauden ylittäviä aikaloikkia. Kun työ nyt tulee epävarmemmaksi, tuon ajanjakson käsitteet ja ajatusmuodot purevat työhön yhä huonommin ja niitä edeltävät käytännöt

tulevat taas relevanteiksi.

Tutkimuksen kohteena olevilla 1920- ja 30-luvuilla teollisuus koki laman, elpyi, laajeni ja naisistui. Suorannan tutkimus piirtää yleisemmän kuvan naisten ammatillisista mahdollisuuksista ja paikasta teollisessa modernisaatiossa. Teollisuuden laajentuessa naisten osuus sen työvoimasta kasvoi niin, että vuonna 1938 naisia oli 40 prosenttia, tutkimuskohteena olevassa tekstiiliteollisuudessa 80 prosenttia. Samaan aikaan palvelijattarien osuus laskee ja uusia työmahdollisuuksia avautui paitsi tehtaissa myös kaupassa. Jo noina vuosikymmeninä myyjä oli yleisemmin nainen kuin mies.

Teollisuustyön sukupuolinen rakenne oli muovautunut jo maailmansotien välissä. Miehet olivat enemmistönä vientivetoisissa ja maksukykyisissä paperi- ja metalliteollisuuksissa, naiset kotimarkkinateollisuudessa eli tekstiili-, tulitikku-, kahvi-, leipä- ja makeis-, tupakka-, kumi- ja nahka-aloilla. Sahat edustivat kahden sukupuolen alaa. Naisistuminen terävöitti sekä alojen välisen että sisäisen palkkerotellun, jota tuettiin sulkemalla naiset ulos miesten tehtävistä. Miehet siis miehittivät ainakin tähän päivään saakka maksukykyisenä pysyneen viennin, naiset maksukyvyyn kanssa tuskailleen kotimarkkinasektorin. TeVaNa-Ke maksaa tänäänkin teollisuustyön huonoimmat palkat. Kuka kertoisi minulle, miksi teollisuustyön sukupuolinen työnjako meni näin? Määrittelikö sen teollistumisen ja työvoiman kysynnän ajallinen dynamiikka, vai ajateltiinko kotimarkkinatuotteiden ja naisiin liitettyjen taitojen välille jokin luonnollinen yhteys? Missä määrin hal-

pa ja joustava naistyö edisti kulutustavarateollisuuden kasvua?

Suoranta ei vastaa edellisen kysymykseen, mutta hän osoittaa, miten Suomessa luotiin perusta naisen työn samanaikaiselle integraatiolle ja segregaatiolle. Naiset eivät olleet teollisuuden ja työmarkkinoiden reserviä, vaan integroitu osa Suomen työmarkkinoita. Silti heidän työvoimansa käyttöön oli sisäänrakennettu töiden ja palkkojen erottelu, joustavuus ja toistuva tilapäisyys. Ulko- ja sekatyömiehet tekivät kausi- ja pätkätöitä, mutta teollisuudessa epäsuosittuus ja jousto organisoitiin naisten varaan, osaksi sukupuolisopimusta, tavalla, joka uusiintuu ja uusiintuu. Sotakaan ei muuttanut asetelmaa. Vaikka naiset aikalaistodistuksen mukaan menestyivät erikoisen hyvin miesten töissä, heille ei maksettu miesten palkkaa eikä heillä ollut asiaa noihin töihin miesten palattua sodasta. Taitavasti ja tarkasti ammuksia ja aseita valmistaneet naiset saivat tehdä tietä miehille. Sodasta tuli tässä mielessä hukattu hetki niin Suomessa kuin muuallakin lännessä. Aikalaiset eivät perustelleet halpaa naistyötä vähäisemmällä ammattitaidolla tai tuotavuudella, vaan sukupuolella. Nainen vain oli miestä halvempi.

Suorannan empiirisenä kohteena on aikanaan suuri Littoisten verkatehdas. Aineiston löytäminen ja kaivaminen kellareiden ja arkistojen hämyistä on salapoliisityötä ja historiantutkijan ammattitaitoa, joka herättää sosiaalitieteilijässä kunnioitusta. Suoranta kertoo tarkemmin tästä kaivuutyöstä ja aineiston käytön valinnoista. Aineistoon kuuluu viranomaisraportteja, työnantajaorganisaatioiden ja tekstiiliyritysten asiakirjoja. Historian-

tutkijan konkreettinen ja detaljoitu tieto vakuuttaa ja vaikuttaa. Yksilöidyn tarkastelu kohdistuu Littoisten verkatehtaan kehäämön ja kutomon vuosien 1929–1937 työaika- ja palkka-aineistoon. Sen nojalla Suoranta muodostaa naisten neljä työsuhdemuotoa: pysyvä, lyhyt, säännöllisen epäsuosittu ja satunnainen työsuhde.

Ennen työehtosopimusten yleistymistä työnantajilla oli yksinvalta palkan määräytymiseen. Työehtosopimusten yhtenä funktiona on estää työnantajien ja työntekijöiden kilpailu työhdoista, niin ylös- kuin alaspäinkin. Suoranta tarjoaa kiinnostavaa kuvausta ajan työnantajien strategioista. Samalla kun tekstiilin työnantajat vastustivat työehtosopimuksia, he solmivat palkkakartelleja estääkseen sellaisen keskinäisen kilpailunsa, joka olisi voinut hinata palkkoja ja työoloja ylöspäin. Valaiseva on myös analyysi siitä, miten työnantajat hallitsivat jo tuolloin tehokkuuden, kilpailukyvyyn, työn rationalisoinnin ja jouston sekä riskien siirtämisen työntekijöille. Riskin raaka-ainepulasta, huonosta markkina-tilanteesta tai keunoista koneista kantoivat työntekijät vajaan työnä ja palkkana. Yksi Suorannan teesi on, että teollisuus ei ole vain voitokkaasti kumuloituvien ay-taistelujen historiaa. Tekstiilialalla järjestäytymisaste oli maailmansotien välisenä aikana alhainen, likipitään kaikki ay-liikkeen organisoimat lakot päättyivät tappioon. Lakonmurtaajien värväminen, työsuhdeasunnoista irtisanominen ja mustat listat tekivät tehtävänsä.

Maailmansotien välinen aika on kutkuttavan kiinnostava ajanjakso. Ajattelen, että työmarkkinoiden historia ei ollut

vielä annettu, vaan avoin ja kontingentti, ja se olisi voinut mennä toisinkin. Suoranta tekee herkkuisen vertailun huomauttaessaan, että työväenliike ei Forsan kokouksessa (1903) julistanut vain yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta vaan myös sukupuolten samapalkkaisuutta. Voisi kai ajatella, että yleinen äänioikeus oli samapalkkaisuutta utooppisempi ja radikaalimpi tavoite. Silti siitä tuli totta nopeasti, samapalkkaisuudesta ei vielääkään. Tänäinkin paras selitys alan tai ammatin matalapalkkaisuudelle on sen naisvaltaisuus. Suoranta kohdistaa katseen niin työnantajiin kuin ammattiyhdistysliikkeeseenkin, ja kriittisempi kohdistuu ay-liikkeeseen. Työnantajien intressi on ostaa työvoima niin halvalla kuin mahdollista, ay-liikkeen tehtävä on taistella. Suoranta kysyy, ”miksi ja kuka jätti palkkatasa-arvo vaatimuksen ajamatta liki kuumikymmenen vuoden ajaksi?”. Suorannan teesi on, että taistellessaan työehtosopimusten puolesta ay-liike rakensi sukupuolten eriarvoisuutta. Liikekin piti ay-naisten tavoitteita samanarvoisesta palkasta epärealistisina. Näin syntyneiden rakenteiden vastaisen toiminnan voi ajoittaa ILO:n samapalkkasopimukseen (1951) ja sukupuolisyrijännän kieltävään sopimukseen (1958). Suomessa ne tosin ratifioitiin nihkeästi, vasta vuosina 1964 ja 1970. Suorannan tutkimus valottaa menneiden valintojen vaikutusta tässä päivässä, ja hän otikoi loppuluvun dramaattisesti ”Tulevaisuus oli ennen meitä?”

Suorannan tutkimus on vahva, omaääninen, rikas ja monikerroksinen. Sitä voi lukea monesta suunnasta: työehtojen säätelyn, työvoiman käytön sukupuolihierarkian, työnantajien

strategioiden, ay-liikkeen kuniakkaan historian kääntöpuolen, epäsäännöllisen ja katkonaisen työnteon sekä köyhyyden tuottamisen kannalta. Kuten jo totesin, katson Suorannan kiinnittyvän pikemmin työn huonontumista ja epävarmistumista koskevaan kuin feministiseen keskusteluun. Suoranta on ay-toimija, ja hänestä on tullut ay-liikkeen ja prekariaatin sillanrakentaja. Väitöskirjassakin häntä motivoi tutkimuksen ja vaikuttamisen yhdistäminen. En voi kuitenkaan nielaista sellaisenaan Suorannan lähtökohtaa, että laman jälkeinen työllisyyden kasvu on huonolaatuisen työn yleistymisestä. Työmarkkinoitamme kuvaavat tilastot eivät suostu tukemaan yleisesti omaksuttua käsitystä epävarmuuden kasvusta. Monesti olen miettinyt, missä on vika, tilastoissa vai kokemuksessamme. Enkä ole ainoa. Esimerkiksi Francis Green (*Demanding Work: The Paradox of Job Quality in the Affluent Economy*, 2006) ja Kevin Doogan (*New Capitalism? The Transformation of Work*, 2009) ovat yrittäneet ymmärtää, miksi työelämää koskevat käsityksemme ja työelämän muutosta koskeva tieto ovat etäännyneet toisistaan.

Suomalaisia työmarkkinoita koskeva tilastotieto kertoo esimerkiksi, että itsensä työllistävien osuus (yrittäjien) osuus työllisistä tai määräaikaisia työsuhteita tekevien osuus palkansajista eivät lisääntyneet 2000-luvulla. Vuoden 2008 talouskriisin seuraukset ovat vielä näkemättä muilta kuin työttömyyden kasvun osalta. Esimerkiksi määräaikaisia työsuhteita tekevien naisten osuus palkansajanaeisista oli vuonna 2008 18,8 prosenttia, mikä oli vähemmän kuin koskaan aiemmin vuoden

1997 jälkeen. Miehillä osuus oli 11,2 prosenttia, ja pudotus vuoden 1997 (työllisyystöiden) huipusta (15,6 %) oli vielä suurempi. Vuokratyön käyttö yleistyi vuoteen 2005 saakka, vakiintui sitten ja on pysynyt marginaalisena. Vuoden 2008 työolotutkimuksen valossa vuokratyötä tekee vuosittain keskimäärin 30 000 henkilöä.

Tutkimuksen ja kokemuksen (julkisuuden) kuilu on niin monitahoinen asia, ettei se kuulu tämän arvion puitteisiin. Silti on kysyttävä, onko tutkimusten ja tilastojen kategorioista tullut Ulrich Beckin zombija, jotka säilövät näennäistä varmuutta samalla kun ihmisten elämisaailma etäännyy niistä? Miten epävarmuuden kokemus on tuotettu ja tuottunut (meihin), vaikka tilasto- ja tutkimuspohjainen tieto osoittaisivat päinvastaista? Yksi konkreettinen tulkinta on epävarmuuden ilmestyminen uusiin ryhmiin. Korkeakoulutettujen nuorten epävarmuus ja työttömyysriski ovat yleistyneet sekä suhteellisesti että korkeakoulutuksen laajenemisen myötä määrällisesti. Määräaikaisten osuus uusista työsuhteista on pysynyt korkeana (v. 2008 49 %; naisilla 57 %), vaikka onkin pudonnut vuoden 1997 huipusta (63 %). Monen tutkijan oman ja tuttujen pätkittäisen työhistorian todistusvoima on vakuuttava. Juuri tämä ryhmä on ollut prekaari-liikkeen kärjessä, ja yhtenä prekaariuden määreenä on pidetty koulutuksen antaman lupauksen pettämistä.

Prekaari-liikkeen keskeinen viesti koskee toimeentulon epävarmuutta. Suorannan väitöskirjan yksi teesi on se, että työn teettämisen katkonaiset tavat ja matalat palkat tuottivat työssäkäy-

vien köyhyyttä niin sotien välisenä aikana kuin tänäänkin. Kirjan (sosiaali)poliittinen opetus on, että työn järjestämisen ja sosiaa-

lisen turvan politiikka pitäisi ajatella yhdessä eikä erillisinä politiikkalohkoina niin kuin tänään tapahtuu. Suoranta kysyykin, ku-

ka on vastuussa riittävästä ansio-
tasosta ja työntekijän toimeentu-
lostasta, jos ja kun sopimusyhteis-
kunnan käytännöt haurastuvat.

Kirja yhdistystoiminnan haasteista, onnistumisista ja uudistumisen vaikeudesta

ANTTI MALINEN

Sosiaalipoliittisen yhdistyksen historiateoksen tavoitteena on juhlistaa yhdistyksen merkkivuotta ja kertoa niistä edistysas-
kelista, jotka ovat vieneet Suomea kohti pohjoismaista hyvinvointivaltiota. Kirjassa käsitelläänkin niin lainsäädännöllisiä kuin tutkimuksellisia saavutuksia ja juhlistetaan yhdistyksen keskeisiä merkkihenkilöitä. Kuitenkin teoksessa nostetaan esille myös yhdistystoiminnan arkeen liittyneet haasteet ja hyvää niin. Kirjan seitsemän artikkelia antavat mielenkiintoisen kuvan yhdistystoiminnan arjesta ja toiminta- ja ajattelutapojen uudistamiseen liittyvistä haasteista.

Kirja on rakennettu siten, että kuusi ensimmäistä artikkelia käy kronologisesti lävitse vuodet 1908–2008. Mirja Satkan kirjoittamassa seitsemännessä artikkelissa keskitytään sosiaalipoliittikan ja sosiaalityön välisen suhteen muutoksiin ja kehityskuluihin, jotka johtivat Sosiaalityön Tutkimuksen seuran perustamiseen vuonna 1998.

Kirjan esipuheessa tuodaan esille, kuinka suurin osa kirjoittajista on ollut aktiivisesti mukana yhdistyksen toiminnassa. Tämä osoittautuu myös yhdeksi kirjan vahvuuksista, sillä koke-

musten omakohtaisuus tuo syvyyttä myös yhdistystoiminnan arkea käsitteleviin tulkintoihin. Teoksen rikasta antia ovatkin kuvaukset niistä tavoista, joilla yhdistys ja sen jäsenistö ovat pyrkineet reagoimaan muuttuviin yhteiskunnallisiin tilanteisiin ja vaatimuksiin.

Vaikka artikkeleita yhdistää kronologinen esitystapa, on artikkelien sisäisissä painotuksissa huomattavaa vaihtelua. Painotuseroista huolimatta kirjaan piirtyy kiintoisa kaari, joka kuvaa yhdistyksen muutoksen sosiaalireformistien keskusteluareenasta julkisen vallan instituutioihin kiinnittyneeksi toimijaksi. Yhdistys toimi pitkään sosiaalipoliittikkaa koskevien erilaisten intressiryhmien välittäjänä, ja tämä rooli toi yhdistyksen sisälle myös erilaisia arvoja ja toimintaa koskevia painotuksia. Yhteiskunnallisen elämän eri sektoreilla ja eri nopeuksilla tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet muun muassa tutkimuksellisiin painotuksiin. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriölle kuuluneiden tehtävien siirtyminen työministeriöön vähensi mielenkiintoa muun muassa työpoliittikkaa ja teollisia suhteita käsittelevän tutkimuksen osalta. Samoin tulopoliitti-

Risto Jaakkola &
Sakari Kainulainen &
Keijo Rahkonen (toim.)
Työväensuojelusta sosiaalipoliittikkaan. Sosiaalipoliittinen yhdistys 1908–2008, Edita, 2009

sen sopimusjärjestelmän vahvistuminen 1960- ja 1970-luvun vaihteessa heikensi työmarkkinajärjestön yhdistykseen kiinnittämää mielenkiintoa.

Sosiaalireformisteista sosiaalipoliittikan järjestelmäämmattilaisiksi

Teoksen aloittaa Katri Hellstenin artikkeli, jossa hän käsittelee laaja-alaisesti sosiaalipoliittisen yhdistyksen alkuvaiheita. Tekijä nostaa ajoittain artikkelin käsittelytason yleisemmälle tasolle ja sijoittaa suomalaisen sosiaalipoliittisen aikalaiskeskustelun virkistävällä tavalla laajempiin yleiseurooppalaisiin kehityspiirteisiin. Alkuvaiheessa yhdistys kantoi työväensuojelus- ja sosiaalivakuutusyhdistyksen nimeä, ja Hellsten tuo artikkelissaan esille keskeisimmät perustajajäsenet ja heidän taustansa. Jäsenistöä yhdisti sitoutuminen porvarilliseen reformismiin, johon liittyi hyvin aktiivinen yh-